

XORIJY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING INGLIZ TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMASIDA MADANIY-HISSIY EKVIVALENTLIK

Sadikova Saodat Minovarovna,

Jizzax davlat pedagogika universiteti, Tayanch doktorant

sadikovasaodat9@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15184072>

Annotatsiya. Ushbu maqola frazeologik birliklarni tarjima qilish strategiyalarini o'rganadi, ayniqsa ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjimalarga e'tibor qaratadi. Teodor Drayzerning "Baxtiqaro Kerri" romanidan olingan misollar asosida mavjud tarjima strategiyalari – frazeologik ekvivalentlik, analogik yani o'xshatish, tasvirlash tarjima usullari tanqidiy tahlil qilinadi. Qasddan hissiy kuchayish va madaniy buyoqdorlik ta'kidlaydigan "Madaniy-hissiy ekvivalentlik" deb nomlangan yangi tarjima usuli joriy etildi. Muayyan misollarni qiyosiy tahlil qilish orqali bu usul tarjimonlar o'quvchi tajribasini oshirish uchun madaniy jonli va hissiy jihatdan kuchli ekvivalentlarni ongli ravishda qanday tanlashini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Frazeologik birliklar, madaniy-emosiv ekvivalentlik, tarjima strategiyalari, emotsional kuchayish, madaniy rezonans, qiyosiy tahlil, o'zbek tili.

Kirish

Frazeologik birliklarning tarjimasi madaniy o'ziga xosligi va hissiy bo'yoqlari tufayli jiddiy qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Madaniyat va tilda chuqur ildiz otgan frazeologizmlar tarjimonning nafaqat lingvistik bilimini, balki madaniyatlararo kommunikativ malakasini ham tekshiradi. Bu birliklar ko'pincha o'ziga xos va o'ziga xos bo'lmagan, obrazli ma'nolarni aks ettirib, matnga badiiy-uslubiy boylikni beradi. Shuning uchun frazeologik birliklarni boshqa tilga tarjima qilishda ularning asl mohiyatini, madaniy kontekstini va emotsional tomonlarini etkazish qiyin. Tarjima jarayonida frazeologik birliklarni to'g'ri va adekvat ifodalash uchun turli usullardan foydalaniladi, xususan, to'g'ridan-to'g'ri ekvivalentni izlash, yaqin madaniy ekvivalentlardan foydalanish, shuningdek, tasvirlash va izohlash usullari keng qo'llaniladi.

Zamonaviy tarjimashunoslik sohasida frazeologik birliklarni tarjima qilishning bir qancha nazariy va amaliy usullari ishlab chiqilgan. Olimlar Piter Nyumark (1988, 45-bet) va Mona Beyker (1992, 33-bet) frazeologik birliklarni tarjima qilishda frazeologik ekvivalentlik, analogiya va metaforadan ko'proq foydalanishni tavsiya qilganlar. Biroq, bu usullardan foydalanish har doim ham tarjimaning madaniy va hissiy ohangini saqlab qolishga imkon bermaydi. Ayniqsa, badiiy tarjimalarda tarjimon frazeologik birliklarni o'zlashtirish jarayonida qo'shimcha madaniy-emotsional unsurlar kiritish yoki ularni o'z tili va madaniyatining o'ziga xos xususiyatlariga moslashtirish zaruratini his qiladi. Demak, frazeologik birliklarni

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

tarjima qilish nafaqat lingvistik, balki madaniy-estetik nuqtai nazardan ham nihoyatda murakkab jarayondir. Shu munosabat bilan ushbu tadqiqotning maqsadi frazeologik birliklarni tarjima qilishning mavjud usullarini yanada chuqurroq tahlil qilish va qo‘shimcha ravishda madaniy-emotsional ekvivalentlik tushunchasini ishlab chiqishdir.

Maqolada Teodor Drayzerning “Baxtikaro Kerri” asaridagi ingliz frazeologik birliklari va ularning o‘zbekcha tarjimalari qiyosiy-uslubiy yondashuv asosida ko‘rib chiqiladi. Ingliz va o‘zbek tillaridagi frazeologik birliklarning semantik va ekspressiv jihatlari qiyoslanadi, tarjimon tomonidan har bir misolda qo‘llanilgan uslublar atroflicha o‘rganiladi. Tarjima jarayonida qo‘llanilgan frazeologik birliklarning madaniy-emotsional buyoqdorlik darajasining o‘zbek tiliga tarjimasiga ta’siri ham tahlil qilinadi. Natijada tarjimada madaniy va hissiy ekvivalentlikni ta’minlash va tarjima samaradorligini oshirish uchun qaysi yondashuvlar samaraliroq ekanligi aniqlanadi. Tadqiqotda keltirilgan metod va misollardan foydalanib, tarjimashunoslikda frazeologik birliklarni tarjima qilish bilan bog‘liq muhim masalalar bo‘yicha yangi ilmiy-nazariy qarash shakllantiriladi.

Tahlilimiz frazeologik birliklarning tarjimasida aynan **hissiy ta’sir va madaniy moslashuvni kuchaytirish** maqsadini qo‘yadi. Asliyatdagi obrazni aynan yoki juda yaqin qilib yetkazishdan ko‘ra, o‘zbek kitobxonini uchun yanada ta’sirchan, chuqur va hissiy obraz tanlashga asoslanadi. Madaniy-lisoniy o‘ziga xoslik va madaniy-hissiy ekvivalentlik bir birladan biroz farqlanadi:

Madaniy-lisoniy o‘ziga xoslik	Madaniy-hissiy ekvivalentlik
Asliyat tilning madaniy va lingvistik jihatlarini ko‘rsatadi.	Asosan tarjima qilinayotgan tildagi o‘quvchiga ta’sir kuchini oshirishni nazarda tutadi.
Madaniy aniqlik va tabiiylikni ta’kidlaydi.	Madaniy tabiiylik bilan birga, hissiy ta’sir kuchaytirilishiga ham urg‘u beradi.
Asliyat madaniyatining xususiyatlarini ochib berishga ko‘proq e’tibor qiladi.	Tarjima qilinayotgan madaniyatdagi kuchli hissiy obraz va iboralarni qo‘llab, asar ta’sirini oshiradi.

Misollar tahlilini ko‘rib chiqamiz:

“Baxtiqaro Kerri” dan bir nechta tarjima qilingan misollar madaniy-hissiy ekvivalentlikning samarali qo‘llanilishini ko‘rsatadi:

Asliyat: “Carrie’s heart sank.”

O‘zbekcha tarjimasini: “Kerrining yuragi muzlab ketdi.”

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

Yurakning muzlab ketishining madaniy jonli tasvirlari yordamida hissiy intensivlik ataylab oshiriladi va shu bilan umidsizlikni dastlabki engil umidsizlik hissidan tashqari kuchaytiradi.

Asliyat: "Animal like"

O'zbekcha tarjimasi: "Quturgan maxluqday"

Agressiya va tahdidning intensivligi o'zbek tilidagi tarjimada sezilarli darajada kuchayib, madaniy va hissiy ekspressivlikni sezilarli darajada boyitadi.

Asliyat: "Poor as church mice."

O'zbekcha tarjimasi: "Cherkovning qalamushlariday och-yalang'och."

Ushbu tarjimada qashshoqlikni yorqin tasvirlash uchun madaniy jarangdor tasvirlar ("och-yalang'och") samarali qo'llanilgan va bu o'zbek kitobxonlari uchun hissiy rezonansni sezilarli darajada oshiradi.

Asliyat: "Could not help smiling."

O'zbekcha tarjimasi: "Lab-lunjini yig'ishtira olmadi".

Madaniyatga xos idiomatik tasvirlar orqali beixtiyor tabassumni samarali suratga olib, yorqinlikni oshiradi.

Asliyat: "The prices were exorbitant for the size of her purse."

Uzbek Translation: "Narx-navoni hamyoni ko'tarmasligini bilib kapalagi uchdi."

Izoh: Anksiyete va shokning kuchli hissiy o'lchovini qo'shib, madaniy jihatdan samarali rezonans beradi.

Madaniy-hissiy ekvivalentlik usuli hissiy rezonans va madaniy o'ziga xoslikni birinchi o'ringa qo'yish orqali mavjud tarjima usullaridagi bo'shliqni aniq ko'rib chiqadi. Odatda funktsional ekvivalentlikni ta'kidlaydigan an'anaviy muqobil usullardan farqli o'laroq, bu usul ongli ravishda hissiy tarkibni kuchaytiradi, tarjimani sezilarli darajada boyitadi. O'zbek frazeologik iboralari o'ziga xos tarzda kuchli madaniy rezonansni o'z ichiga oladi; shunday qilib, bu madaniy boy idiomalardan foydalangan holda tarjimalar o'quvchining faolligini va hissiy haqiqiylikni sezilarli darajada oshiradi (Mahmudov, 2018, 37-bet; Rahmatullayev, 1982, 115-bet).

Xulosa

Madaniy-emotsional ekvivalentlik madaniy tafovutlarni samarali tarzda bartaraf qiladi va hissiy ta'sirni chuqurlashtiradi, bu esa o'z navbatida tinglovchilar tomonidan tarjima qilingan matnni yaxshiroq tushunish imkonini beradi. Frazeologik birliklarni tarjima qilish jarayonida madaniy-emotsional ekvivalentlardan ongli ravishda foydalanish orqali tarjimonlar manba matnning madaniy xilma-xilligini to'liq saqlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bunday yondashuv, ayniqsa, badiiy adabiyotda o'quvchilarning matnga bo'lgan qiziqishini oshirish bilan birga, tarjima asaridagi

XORIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

voqea va obrazlarga madaniy jihatdan yaqinroq bo'lish imkonini ham beradi. Shu bilan birga, tarjimonlarning ushbu yondashuvdan foydalanishi ham madaniy muloqotni rivojlantirish va xalqlar o'rtasidagi o'zaro tushunishni chuqurlashtirish uchun samarali vositadir. Tarjimon madaniy-emotsional ekvivalentlik tamoyilini ongli ravishda amalga oshirib, manba matnning madaniy o'ziga xosligini saqlab qolish va uning ko'rsatilayotgan til madaniyati bilan samarali integratsiyalashuvini ta'minlashda muhim qadam qo'yadi. Shu bilan birga, bu usul tarjimonning nafaqat lingvistik va madaniy bilimlarini, balki uning ijodiy qobiliyatlari va tarjima mahoratini ham namoyon etishga yordam beradi. Tarjimon tomonidan frazeologik birliklarning madaniy-emotsional ekvivalentlar yordamida aks ettirilishi tarjima jarayonida madaniyatlararo muloqot sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi. Bu usul frazeologik birliklarning mohiyatini to'liq anglash va ularning madaniy kontekstga mos kelishini ta'minlashning samarali vositalaridan biridir. Frazeologik tarjima nazariyasi va amaliyotida madaniy-emotsional ekvivalentlikdan foydalanish ham til va madaniyatning murakkab o'zaro ta'sirini yaxshiroq tushunish imkonini beradi. Natijada tarjimonning madaniy-emotsional ekvivalentlardan to'g'ri foydalana olishi tarjima matnining ta'sirini yanada kuchaytiradi, o'quvchida chuqurroq va samaraliroq tajriba yaratadi. Buni frazeologik tarjima nazariyasi va amaliyotiga qo'shilgan muhim uslubiy hissa deyish mumkin.

Adabiyotlar:

1. Nyumark, P. (1988). Tarjima darsligi. Prentice Hall, Nyu-York. (45-bet)
2. Beyker, M. (1992). Boshqa so'zlar bilan aytganda: Tarjima bo'yicha darslik. Routledge, London. (33-bet)
3. Komissarov, V.N. (2002). Sovremennoe perevodovedenie. ETM nashriyoti, Moskva. (85-bet)
4. Alekseyeva, I.S. (2004). Vvedenie v perevodovedenie. Akademiya nashriyoti, Sankt-Peterburg. (78-bet)
5. Mahmudov, N. (2018). O'zbek tilining frazeologik lug'ati. Fan nashriyoti, Toshkent. (37-bet)
6. Rahmatullayev, Sh. (1982). O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati. Fan nashriyoti, Toshkent. (115-bet)
7. Drayzer, T. (1900). Sister Carrie. Doubleday & McClure, Nyu-York.